

**Дэлхийн байгаль хамгаалах сангийн
Монгол дахь хөтөлбөрийн газар**

“Аргаль, агнуур судлалын төв” ТББ

**Хэнтий аймгийн Батширээт сумын
“Улаан хөндий” агнуурын бүс нутгийн
нарийвчилсан агнуур зохион
байгуулалт**

Улаанбаатар
2013 он

Гарчиг

Товч танилцуулга	2
Үндэслэл, шаардлага, шинэлэг тал	4
Зорилго, зорилтууд	6
Хугацаа	6
Оролцсон хүмүүс	6-7

Нэг. Бэлтгэл ажил

1.1. Улаанхөндий ОНХГ-ын төлөв байдал	7-10
1.2. Эзэмшил, ашиглалттай холбогдсон мэдээ	10
1.3. Өмнөх агнуур зохион байгуулалтын ажлын танилцуулга	11
1.4. Агнуур зохион байгуулалтын ажилд шаардагдсан техник хэрэгслэлийн бэлтгэл	11
1.5. Газрын зураг бэлтгэл	11
1.6. Агнуур зохион байгуулалтыг гүйцэтгэх ажлын хуваарь, хугацаа	11
1.7. Хээрийн хайгуул судалгааны үед мөрдөгдөх журам, заавар, аргачлал, маягт, бусад баримт бичгүүдийг бүрдүүлсэн байдал	12
1.8. Хээрийн хайгуул судалгаанд шаардагдах ажиглах, бүртгэх, тодорхойлох, байр зүйн зурагтай ажиллах, хэрэглэх багаж, техник хэрэгслэл, технологи, аргачлалыг эзэмших дадлага олгосон байдал	12
1.9. Агнуур зохион байгуулалт хийхэд оролцогсдод танилцуулах хөдөлмөр хамгаалал, аюулгүй ажиллагааны дүрэм, заавар, холбогдох хууль тогтоомжууд	12
1.10. Захиалагчтай тохиролцсон агнуур зохион байгуулалт хийх нөхцөл, бусад асуудал	12

Хоёр. Хээрийн хайгуулын дүн

2.1. Арга зүй	13-14
2.1.1. Ойн туруутны тархац байршил, эзэмшил нутгийн талбайг тогтоох	13
2.1.2. Ойн туруутны биологийн нөөц болон агнуурын бүс нутгийг үнэлэх	13
2.1.3. Анализ хийх	13
2.1.4. Ойн туруутны хүйсийг тодорхойлох	13
2.2. Замлал	14

2.3. Хээрийн хайгуулын хугацаа	14
Гурав. Боловсруулалтын үр дүн	14-21
3.1. Популяцийн байдал	14
3.2. 3.1.1. Тархац нутаг	15
3.1.1. Тоо, толгой	15
3.1.2. Сүргийн бүтэц сүрэглэл,	16
3.2. Агнуурын нөөц, ашиглах боломжит хэмжээ	17
3.2.1. Нөхөн үржил	18
3.2.2. Агнуурын нөөц	18
3.3. Агнуурын бүс нутаг, популяцид нөлөөлж буй хүчин зүйлүүдийн үнэлгээ..	19
3.3.1. Агнуурын бүс нутгийн үнэлгээ	19
3.3.2. Агнуурын бүс нутгийн ойн туруутны популяцид нөлөөлж буй абиотик болон биотик хүчин зүйлүүд	19
3.4. Агнуурын бүс нутгийг хариуцах бүтэц, үйл ажиллагааны тогтвортой байдлыг хангах	20
3.5. Агнуурын бүс нутгийн хамгаалалтын менежмент	21

Дөрөв. Бусад

Агнуур зохион байгуулалтын зардал	21
Хэлэлцүүлэг	21
Дүгнэлт	21
Зөвлөмж	21
Ном зүй	22
Хавсралт	23

Хэнтий аймгийн “Улаанхөндий” орон нутгийн хамгаалалттай газрын нарийвчилсан агнуур зохион байгуулалт

Агнуур зохион байгуулалтад хамрагдсан зүйлүүд

- Бор гөрөөс
- Зэрлэг гахай

Бор гөрөөсний ангилал: Бор гөрөөс нь туруутны баг (*Artiodactyla* Owen, 1848), бугынхан овог (*Cervidae*), гөрөөсний төрлийн (*Capreolus*) туруутан.

Тархац: ОХУ, Казакстан, Хятад, Монгол, Бүнд Найрамдах Солонгос улс, БНАСАУ-д тархсан.

Монгол оронд ойн бүсийн нийт нутгаар тархсан. Тухайлбал. Хангай, Хэнтий, Хөвсгөлийн уулс, Их хянганы уулс болон Монгол алтайн зүүн хойд хэсгээр тархсан.

Статус: Бор гөрөөс (*Capreolus pygargus* Pallas, 1771) нь Монгол улсад элбэг зүйл.

Бор гөрөөс нь Монголын хөхтний улаан дансанд “тархац нутаг уудам, популяцийн тоо хэмжээ буураагүй” гэж үнэлэгдэн, олон улсын болон бүс нутгийн хэмжээнд “анхааралд өртөхөөргүй” гэж тэмдэглэгдсэн байна.

9-р сарын 1-ээс 12-р сарын 1 хүртэл агнахыг зөвшөөрдөг (“Амьтны тухай” хууль, 2012). Голлон ахуйн зориулалтаар зөвшөөрөл олгодог. Бор гөрөөсний тархац нутгийн 13 орчим хувь нь улсын тусгай хамгаалалттай газарт хамрагдсан байна (Хөхтний улаан данс, 2011).

Ховордлын шалтгаан: Мах, эврийг нь авч ашиглахаас гадна эмчилгээний зорилгоор зөвшөөрөл, хяналтгүй, хууль бусаар их агнадаг нь ховордох шалтгаан болж байна.

Зэрлэг гахайны ангилал: Зэрлэг гахай нь туруутны баг (*Artiodactyla* Owen, 1848), гахайнхан овог (*Suidae*), гахайн төрлийн (*Sus*) туруутан.

Тархац: Түүхэн тархац нь Евразийг бүхэлд нь хамарч байсан. Одоогоор дэлхийн олон оронд нутагшуулсан.

S.s.nigripes салбар зүйл Их нууруудын хотгор, Монгол алтай баруун хэсгээр тархсан.

S.s.raddeanus салбар зүйл салбар зүйл нь Хангай, Хөвсгөл, Хэнтий, Монгол дагуурын хээр, Их хянганы уулсаар тархсан.

Статус: Зэрлэг гахай (*Sus scrofa* Linnaeus, 1758) нь Монгол улсад элбэг зүйл. Зэрлэг гахай нь Монголын хөхтний улаан дансанд олон улсын хэмжээнд “Анхааралд өртөхөргүй”, бүс нутгийн хэмжээнд “Ховордрж болзошгүй” гэж үнэлэгдсэн байна. Зэрлэг гахайны популяцийн талаарх мэдээлэл дутмаг. Хэрэв хангалттай мэдээлэл хуримтлагдвал “А” шалгуураар дахин шалгаж ховордлын ангилалд оруулах боломжтой гэж үздэг. Агнуурын хэмжээ өндөр, амьдрах орчны доройтол зэрэг аюул нүүрлэж буйг энэхүү улаан дансанд тэмдэглэсэн байдаг.

9-р сарын 1-ээс 12-р сарын 1 хүртэл агнахыг зөвшөөрдөг (“Амьтны тухай” хууль, 2012). Голлон ахуйн зориулалтаар зөвшөөрөл олгодог. Зэрлэг гахайн тархац нутгийн 13 орчим хувь нь улсын тусгай хамгаалалттай газарт хамрагдсан байна (Хөхтний улаан данс, 2011).

Ховордлын шалтгаан

Махыг нь хэрэглэх зорилгоор хууль бусаар олноор агнадаг нь ховордлын гол шалтгаан болж байна. Уул уурхай, мод бэлтгэл болон түймрийн уршгаар амьдрах орчин нь доройтож байна.

Үндэслэл, шаардлага, шинэлэг тал

Ан амьтны нөөцийг тогтвортой хамгаалахад иргэд, нөхөрлөлийн сонирхлыг татахгүйгээр тэдний оролцоо хангалтгүй байх нь илэрхий юм. Иймээс агнуурын ховор зүйлүүдийн нөөцийг удаан хугацаанд тогтвортой, орон нутаг, иргэдэд өгөөжтэй, агнуурын амьтны санд хал багатай ашиглахын тулд агнуурын бүс нутгийг тогтоож баталгаажуулах шаардлагатай байдаг. Ийм агнуурын бүс нутагт нарийвчилсан агнуур зохион байгуулалтын дүнд үндэслэсэн менежментийн төлөвлөгөө боловсруулж, “нутгийн иргэдэд түшиглэсэн” хэлбэрийн агнуурын менежментийг хэрэгжүүлснээр тэдний орлогын эх үүсвэрийг нэмэгдүүлэх боломжтой бөгөөд улмаар зэрлэг амьтдын хамгаалалтад идэвхтэй оролцуулах боломж бүрдэнэ.

Дээрх зарчмын дагуу зэрлэг амьтны амьдрах орчныг хамгаалах зорилгоор хэд хэдэн орон нутгийн хамгаалалттай газрыг Батширээт, Биндэр сумын нутагт байгуулсан байна.

2012 онд “Амьтны тухай” хууль батлагдаж агнуур зохион байгуулалтын тайлан дүгнэлтийг үндэслэн агнуурын менежментийн төлөвлөгөөг боловсруулж хэрэгжүүлэхээр болов. “Агнуур зохион байгуулалтын мэргэжлийн байгууллагын ажиллах журам”-ыг хуулийн өөрчлөгдсөн заалтууд, шинэ нөхцөлд зохицуулан шинэчлэн боловсруулж Засгийн газрын тогтоолоор баталсан байна.

Дээрх зарчим, шинэчлэгдэн өөрчлөгдсөн хууль, тогтоомжийг үндэс болгон “Улаан хөндий” АБН-т агнуур зохион байгуулалт хийх, менежментийн төлөвлөгөөний төсөл боловсруулах ажлыг WWF-ийн Монгол дахь хөтөлбөрийн газрын захиалгаар “Аргаль, агнуур судлалын төв” ТББ 2013 онд гүйцэтгэлээ.

Зорилго, зорилтууд

Хэнтий аймгийн Батширээт сумын нутаг “Улаанхөндий” орон нутгийн хамгаалалттай газарт нарийвчилсан агнуур зохион байгуулалт хийх, агнуурын менежментийн төлөвлөгөөг боловсруулан БОНХЯ-аар хэлэлцүүлэн батлуулах нь үндсэн зорилго юм.

Зорилтууд:

А. Хээрийн судалгааны явцад

1. Улаанхөндий орчимд зэрлэг гахай, бор гөрөөсний нөөцийг тогтоох
2. Агнуурын нөөцийг тогтоох
3. Сүргийн бүтцийг тодорхойлох
4. Тархац байршлыг тогтоох
5. Улаанхөндийн ОНХГ-ыг хариуцан хамгаалж буй ТББ-ын төлөөллүүдтэй уулзаж зөвлөлдөх

Б. Боловсруулалтын явцад

6. “Улаан хөндий” агнуурын бүс нутагт хийсэн нарийвчилсан агнуур,зохион байгуулалтын тайлан
7. Менежментийн төлөвлөгөөний төсөл боловсруулан захиалагчид өгөх.

Хугацаа

Бэлтгэл ажил 2013 оны 5-р сарын 15-аас 25.

Хээрийн хайгуулын хугацаа 2013 оны 05-р сарын 26 –наас 6-р сарын 20.

Боловсруулалтын хугацаа -2013 оны 6-р сарын 20-ноос 7-р сарын 1

Хээрийн судалгаанд оролцогсод:

1. С.Амгаланбаатар -агнуур зохион байгуулалтыгн мэргэжлийн “СиТиБи” ХХК-ны агнуур зүйч
2. Б.Отгонбаяр - мөн ХХК-д агнуур зүйч

3. С.Батзориг - мөн ХХК-д агнуур зүйч
4. А.Пүрэв-Очир - “Онон Тарс” ТББ-ын байгаль хамгаалагч
5. Ц.Баярсайхан - “Онон Тарс” ТББ-ын байгаль хамгаалагч
6. Д.Чулуунбаатар - жолооч

Нэг. Бэлтгэл ажил

1.1. “Улаан хөндий” ОНХГ-ын газрын төлөв байдал

“Улаан хөндий” нь Хэнтий аймгийн Батширээт сумын нутагт орших ба Амьтны газар зүйн мужлалаар Умардын дэд их муж, Тайгын муж, Дорнод сибирийн дэд мужийн Хэнтийн тойрогт хамрагддаг.

1-р газрын зураг 1. “Улаан хөндий” ОНХГ ба амьтны аймгийн газар зүйн мужлал

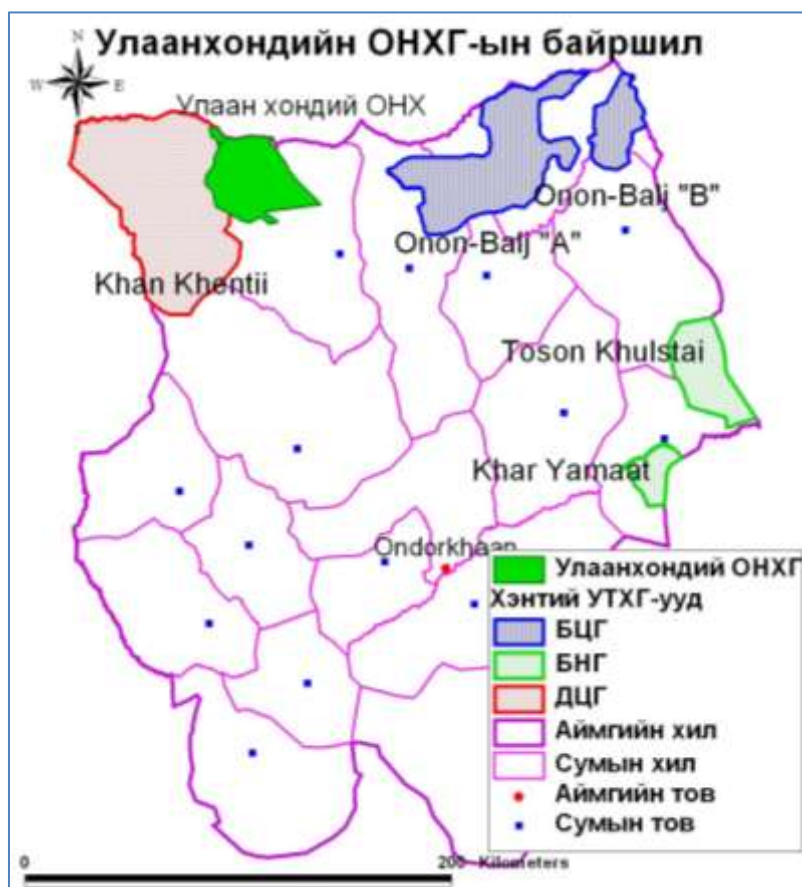

Газар зүйн байршил, газрын гадарга. “Улаан хөндий” орон нутгийн хамгаалалтай газар нь Хэнтий аймгийн Батширээт сумын нутагт оршдог.

Тухайн нутгийн ой, ус намаг бүхий уулс нь уулын нуга, ойт хээрийн ландшафт зонхилсон байх онцлогтой. Ойт нутгийн ландшафтын гол онцлог нь чийгшэл их байдаг.

Тус ОНХГ нь хойд талаараа ОХУ-тай, баруун талаараа Хан Хэнтийн ДЦГ-тай, өмнөд хэсгээрээ “Хавтгар” ОНХГ-тай тус тус хиллэдэг. Иймд тус ОНХГ-ын менежментийн төлөвлөгөөг нь Хан хэнтийн ДЦГ, түүний орчны бүсийн болон зэргэлдээх ОНХГ-ын менежментийн төлөвлөгөөтэй уялдуулах шаардлага бий.

2-р газрын зураг. Улаанхөндийн ОНХГ-ын байршил

“Улаанхөндий” ОНХГ-ын хилийн заагийг тогтоохдоо өмнөд талаараа Хавтгар” ОНХГ-тай зарим хэсгээрээ давхцсан тал бий. Үүнийг хянаж шийдвэрлэх шаардлагатай.

3-р газрын зураг. “Улаанхөндий” ОНХГ ба агнуурын бүс нутаг

Батширээт сумын нутагт гахай, бор гөрөөс, загас, шувуу агнуурын бүс нутгууд байгуулагдах санал гарсан ба “Улаан хөндий” агнуурын бүс нутагт голлон гахай агнахаар төлөвлөсөн байна. Учир нь бор гөрөөс, гахай нь ахуйн зориулалтаар голлон агнагддаг ба нутгийн иргэд бор гөрөөсийг сумын төвийн ойролцоогоос агнах бололцоотой тул Улаан хөндий орчимд хол очиж агнах шаардлагагүй гэж үздэг байна. Харин гахайг Улаан хөндий орчмоос агнах боломжтой гэж үздэг байна.

1-р хүснэгт. “Улаан хөндий” агнуурын бүс нутгийн хилийн цэс

Оаёдоаі, Øаҫдоо, Оааууа, Аіааёаіо ҫудоуа аіёооауі уо, ñаа ааҫдооауа орон нутгийн хамгаалалтын газрын ангиллаар хамгаалалтанд авсан байна.

Ашигт малтмалын хэрэг эрхлэх газарт бүртгүүлсэн, тус ОНХГ-ын нөөд оаёааёі оуіæуу 140520 га юм.

“Улаан хөндийн” ОНХГ-ын хамгаалалтын менежментийг “Онон Тарс” ТББ-д Хэнтий аймгийн Батширээт сумын ИТХ-ын 2012 оны 9 сарын 3-ны өдрийн 1 тоот тогтоолоор 3 жилийн хугацаатайгаар гэрээгээр хэрэгжүүлэхийг зөвшөөрсөн.

“Улаан хөндийн” ÍŒÃ нь бадооі хэсгээрээ ŒŒÃŒÃ, ҫĶĶí хэсгээрээ Онон гол, хойд талаар улсын хилийн шугам, урд талаар Хавтгар ОНХГ болон зүүн урд талаар Амгалантийн голоор хиллэнэ.

Энэ ОНХГ-ын орчимд ан амьтан агнуулсан мэдээ байхгүй.

1.3. Өмнөх агнуур зохион байгуулалтын ажлын танилцуулга

“Улаан хөндийн”-ын АБН-т агнуур зохион байгуулалт хийгдэж байгаагүй.

1.4. Агнуур зохион байгуулалтын ажилд шаардагдах техник хэрэгслэлийн бэлтгэл

Агнуур зохион байгуулалтад шаардлагатай дараах техник хэрэгслэлийг бэлтгэв. Үүнд

- Дуран
- Спарингоскоп
- Зургийн аппарат
- GPS
- Бүртгэлийн хуудас
- ArcView 3.2 программ бүхий laptop
- Радио станц
- Rangefinder (зай тодорхойлогч)
- Компас

1.5. Газрын зураг бэлтгэл:

1:100000 болон 1:500000-ын масштабтай байр зүйн зураг бэлтгэсэн.

1.6. Агнуур зохион байгуулалтыг гүйцэтгэх ажлын хуваарь, хугацааг тогтоож төлөвлөсөн хугацаандаа буюу 6-р сарын 6-аас 6-р сарын 16-нд ажилласан.

- 1.7. **Хээрийн хайгуул судалгааны үед мөрдөгдөх аргачлал, маягт, бусад баримт бичгүүдийг** бүрдүүлж хайгуулд оролцогчдод танилцуулав. Тухайлбал “Ойн туруутны нөөц тогтоох аргачлал”, шинэчлэн батлагдсан “Агнуур зохион байгуулалтын мэргэжлийн байгууллагын ажиллах журам” зэргийг танилцуулж хөдөлмөр аюулгүй ажиллагааны зааварчлага өгөв. Ууланд хайгуул хийх үед цувран яваа хүмүүс бие биенийхээ дээрээс чулуу унагах, халтирч унах, мориноос унах зэргээр бэртэх нь түгээмэл байдаг тул анхааруулав.
- 1.8. **Хээрийн хайгуул судалгаанд шаардагдах ажиглах, бүртгэх, тодорхойлох, байр зүйн зурагтай ажиллах, хэрэглэх багаж, техник хэрэгслэл, технологи, аргачлалыг эзэмших дадлагыг** оролцогчдод сургаж эзэмшүүлсэн. Тухайлбал, тодорхой зайг баримжаалан болон “Rangefinder” ашиглан тодорхойлох, GPS, компас хэрэглэх, газрын зураг ашиглах, бүртгэл маягтуудыг бөглөх зэрэг дадлага эзэмшүүлэв.
- 1.9. **Захиалагчтай тохиролцон агнуур зохион байгуулалт хийх нөхцөл, бусад асуудлыг** гэрээндээ тусгав.

Хоёр. Хээрийн хайгуулын дүн

2.1. Арга зүй:

1. Бор гөрөөс, зэрлэг гахайны нөөцийг “Ойн туруутны нөөц тогтоох аргачлал” ашиглан тогтоов. Маршрутын болон талбайн буюу “block” аргыг хослуулан хэрэглэв. Хайгуулын замлалыг урьдчилан тогтоов. Бид зөвхөн ОНХГ-т судалгаа хийх бөгөөд энэ нь харьцангуй том бус талбай тул сорилын талбайг санамсаргүй сонголтоор бус байршил нутгийн 80-аас доошгүй хувийг хамруулах зорилго тавьсан. Энэ нь “Агнуур зохион байгуулалтын мэргэжлийн байгууллагын ажиллах журам”-д нийцэж байгаа юм. Газар зүйн мэдээллийн системийн ArcView программ, түүний өргөтгөлүүдийг ашиглан зураглал үйлдэв.
2. Бор гөрөөс, зэрлэг гахайн сүргийн бүтцийг тогтоохдоо нас хүйсийг бие гүйцсэн эр, эм, төл (янзага, торой) гэж ангилав.
3. Нөхөн үржлийн чадавхийг тогтоохдоо нэгж эмд оногдох 1 настай бодгалийн харьцаагаар тогтоов.

4. Агнуурын нөөцийг тогтоохдоо биологийн нийт нөөц, нөхөн үржлийн чадавхи, хүйсний харьцаа, хүний дам ба шууд нөлөө зэргийг харгалзан тогтоов.
5. Агнуур зохион байгуулалтын тайлан боловсруулах, агнуурын бүсэд хэрэгжүүлэх менежментийн төлөвлөгөө боловсруулахдаа талуудын гаргасан саналыг харгалзав.

Захиалагчаас тавьж буй дараах шаардлагыг баримталсан:

“Агнуур зохион байгуулалтын мэргэжлийн байгууллагын ажиллах журам”-ын заалтуудыг мөрдөв.

Орон нутгийн ан агнуур хариуцсан ажилтнууд, нөхөрлөлийн гишүүд, үр дүнг хэрэглэгчдийн төлөөлөгчдийг аль болох өргөн оролцуулж мэдээлэл өгөх, авах, сургахыг чухалчлав.

2.1.1. Тархац байршил, эзэмшил нутгийн талбайг тогтоох.

Бор гөрөөс, зэрлэг гахайны тархац, эзэмшил нутгийн талбайг тогтоохдоо газар зүйн мэдээллийн системийн ArcView 3.2 программ, түүний Spatial Analyst, Home range зэрэг өргөтгөлүүдийг ашиглан, “хамгийн бага гүдгэрт олон өнцөгтийн арга” ба “kernel” гэсэн 2 аргаар тогтоов.

2.1.2. Биологийн нөөц болон агнуурын бүс нутгийг үнэлэх

Агнуурын амьтны биологийн нөөц болон агнуурын бүс нутгийг үнэлэхдээ ШУА-ийн биологийн хүрээлэнгийн эрдмийн зөвлөлөөр баталсан “Ойн туруутны нөөцийг тогтоох” аргачлалыг ашиглав.

2.1.3. Анализ хийх

Статистик тооцооны болон газар зүйн мэдээллийн программ хангамжуудтай харилцан зохицсон, мэдээг чөлөөтэй хөрвүүлэх боломжтой байдаг тул боловсруулалтад SPSS, Excel зэрэг программ ашигласан.

2.1.4. Нас, хүйсийг тодорхойлох

Нас, хүйсийг өнгө зүс, биеийн хэмжээ, эвэр зэрэг шинжээр тодорхойлов.

2.2. Замлал, сорилын талбайн хэмжээ

“Улаан хөндий” орон нутгийн хамгаалалттай газар нь 1348,1 км² талбайтай. Нийтдээ 192.6 км урттай, дунджаар 2 км-ийн өргөн зурваст (хоёр талдаа дунджаар 1км) ажиглалт хийсэн нь дээж талбайн хэмжээ ойролцоогоор 385,2км² талбай болж байна. Улаан хөндий ОНХГ-ын агнуурын бүс нутаг нь 444,1 км². Дээж талбай нь ОНХГ-ын нийт талбайн 28,6%, харин тус ОНХГ дахь агнуурын бүс нутгийн 86,8 % болж байна. Өөрөөр хэлбэл “Агнуур зохион байгуулалтын мэргэжлийн байгууллагын ажиллах журам”-д нарийвчилсан агнуур зохион байгуулалт хийхэд агнуурын бүс нутгийн талбайн 80-аас доошгүй хувьд нь дээж талбайг сонгоно гэсэн нөхцөл биелэгдсэн байна.

2.3. Хээрийн хайгуулын хугацаа

Хээрийн хайгуул хийхдээ бор гөрөөс, зэрлэг гахайн нөөцийг тогтооход тохиромжтой хугацааг харгалзав.

Гурав. Боловсруулалтын үр дүн

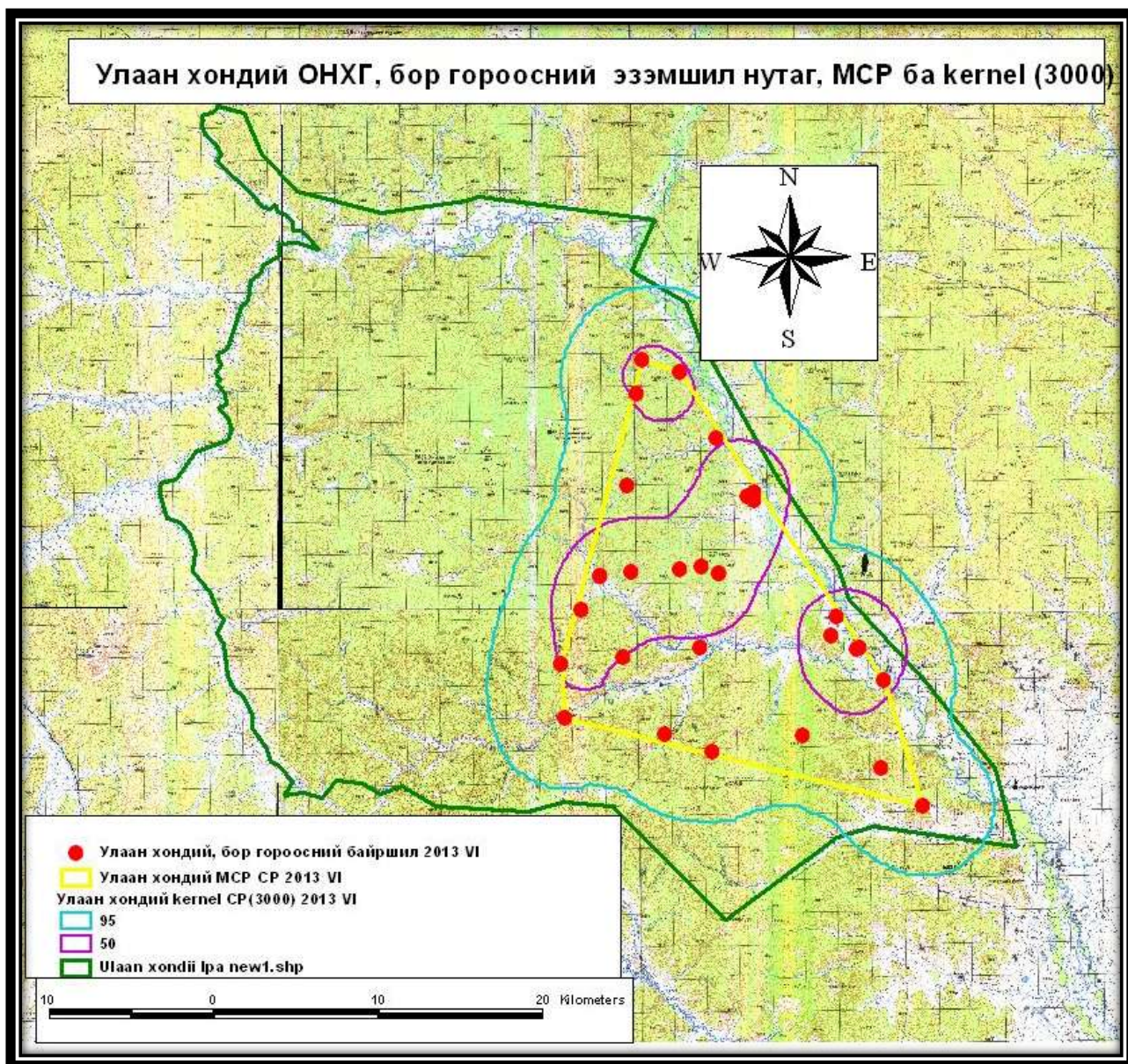
3.1. Популяцийн байдал

3.1.1. Тархац нутаг

Бор гөрөөсний эзэмшил нутаг МСР буюу хамгийн бага гүдгэрт олон өнцөгтийн аргаар тогтооход 308.20 км² талбайтай байв.

Бор гөрөөсний эзэмшил нутгийг Kernel аргаар тогтоосон эзэмшил нутаг нь 95%-д 664,5 км² (50%-д 174.2 км²) байна (4-р газрын зураг).

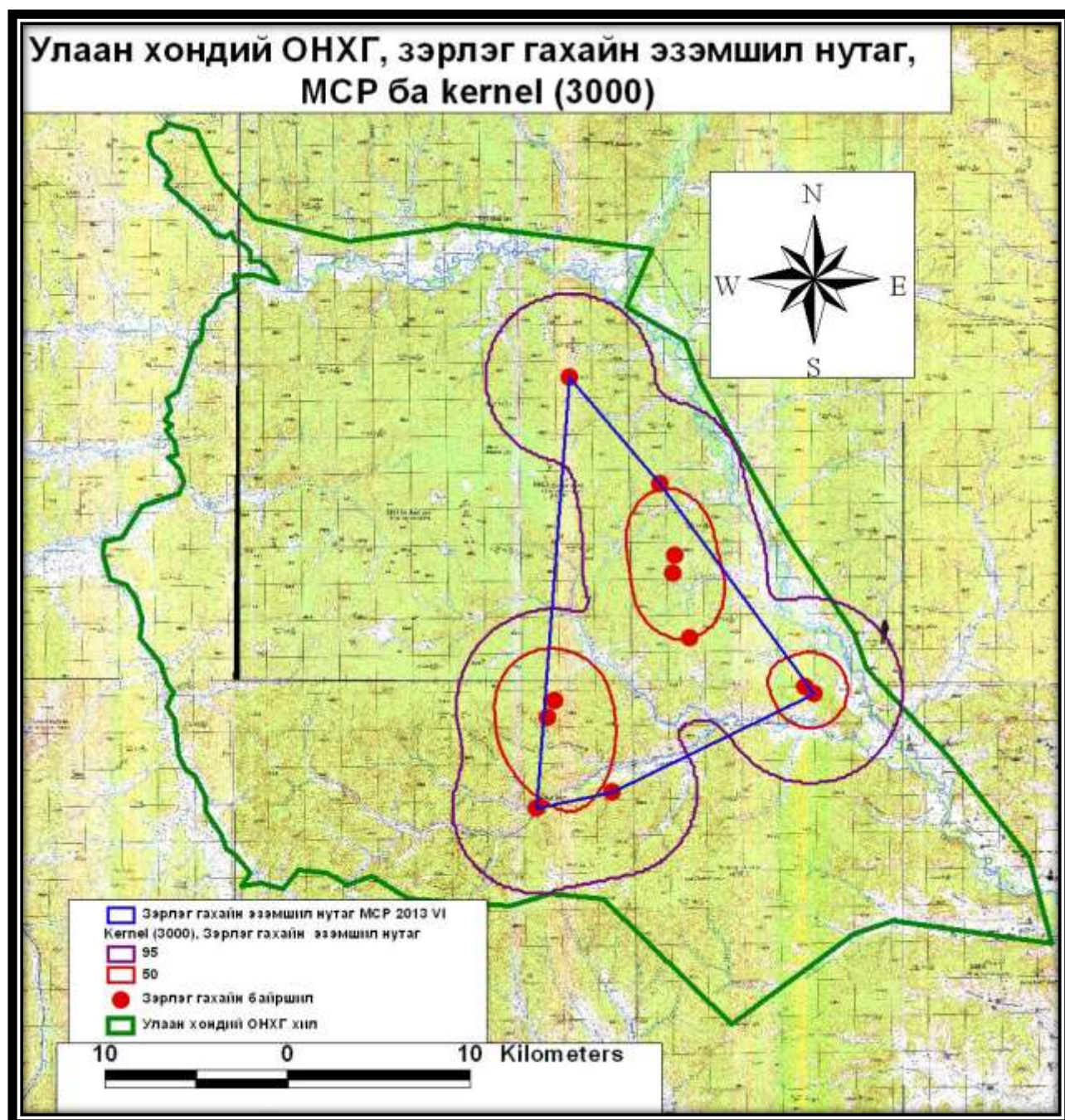
4-р газрын зураг. “Улаан хөндий” АБН-ийн бор гөрөөсний эзэмшил нутаг (МСР ба kernel)

Зэрлэг гахайны эзэмшил нутаг МСР буюу хамгийн бага гүдгэрт олон өнцөгтийн аргаар тогтооход 186.06 км² талбайтай байв (5-р газрын зураг).

Зэрлэг гахайны эзэмшил нутгийг Kernel аргаар тогтоохдоо 95, (50) %-ийн магадлалаар тогтоосон эзэмшил нутаг нь 95%-д 436,17 км² (50%-д 94,62 км²) байна (5-р газрын зураг).

5-р газрын зураг. “Улаан хөндий” АБН-ийн зэрлэг гахайны эзэмшил нутаг (МСР ба kernel)

3.1.2. Тоо, толгой

Бор гөрөөс

Бид “Улаан хөндий” АБН-т 385,2 км² дээж талбайд ажиглалт бүртгэл хийсэн нь АБН-ийн нийт талбайн 86,8 % болж байгаа юм. Нийтдээ 98 талбайд ажиглалт хийсний 30 талбайд бор гөрөөс тэмдэглэсэн нь нийт талбайн 28,6 % болж байна. Дээж талбайдаа 41 бодгаль үзэж тэмдэглэсэн. Эндээс тооцоолж үзэхэд ОНХГ-т 140-145 орчим бор гөрөөстэй байж болохоор үнэлэгдэж байна. Бид бор гөрөөсийг зөвхөн усанд бууж байхад нь болон энгэрийн багахан талбайд бэлчиж байхад нь

үзэж тэмдэглэсэн. Торлог болон модон дотор байгаа бодгалиудыг үзэж тэмдэглэх боломжгүй юм. Бидний бор гөрөөс ажигласан биотоп (энгэр, голын хөндий) нь нийт ОНХГ-ын 30 орчим хувь болж байна. Тэгэхээр талбай Иймээс анхны үнэлгээ нь нөөцийн бүрэн илэрхийлж чадахгүй. Бидний судалгаа хийсэн газарт ойгоор бүрхэгдсэн талбай нь ойролцоогоор 70 орчим хувь байна. Бор гөрөөс тархац нутагтаа жигд тархсан гэж үзвэл нийт нөөц ОНХГ-т ойролцоогоор **500** ± гаруй бор гөрөөс байршиж байна.

Зэрлэг гахай

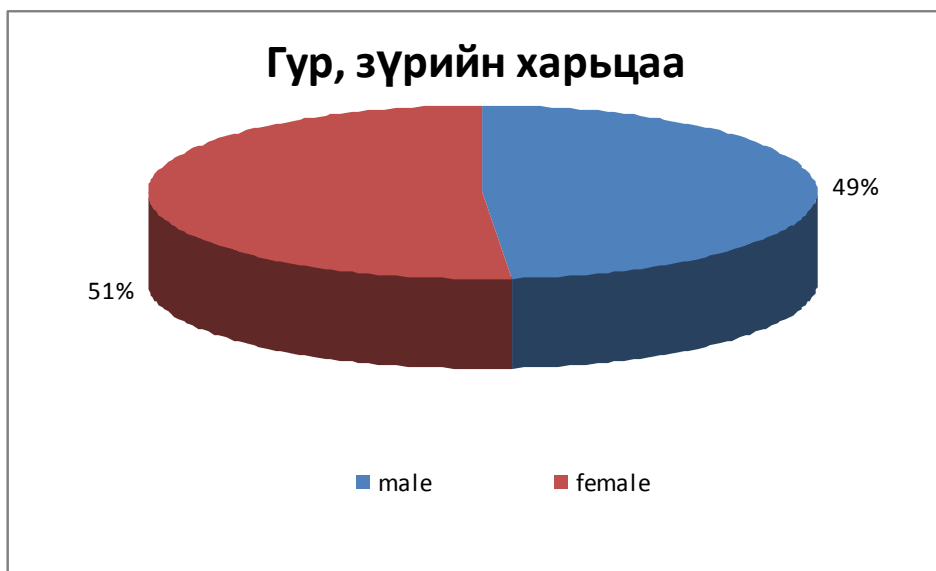
Нийтдээ 98 талбайд ажиглалт хийсний 12 талбайд зэрлэг гахайн идэмж буюу шинэ ул мөр тэмдэглэсэн нь ажиглалт хийсэн нийт талбайн 12,2% болж байна. Хоёр дээж талбайд 2 сүрэгийн 8 бодгаль тэмдэглэсэн. Зэрлэг гахай зундаа 5-8 торойтой сүрэглэдэг гэж тооцвол 7-15 бодгальтай сүрэглэдэг. Дунджаар дөрвөн ул мөр тутмыг 1 сүрэг үлдээсэн гэж тооцвол 3-5 сүрэг байж болох бөгөөд 50-60 зэрлэг гахай тогтвортой байршиж байна гэж үнэлэв. Гэхдээ энэ нь тойм баримжаа тул бодитой үнэлгээ гэж үзэх аргагүй. Намар дахин судалгаа хийх шаардлагатай.

3.1.3. Сүргийн бүтэц сүрэглэл,

Хээрийн хайгуулын явцад нийтдээ бор гөрөөсний 30 сүргийн 41 бодгаль тэмдэглэв.

Гур, зүрийн харьцаа тухайн популяцийн бүтэц хэвийн байгаа эсэхийг тодорхойлоход гол үзүүлэлт болдог. Энд гур, зүрийн харьцаа 1:1,10 байгаа нь улсын дундаж үзүүлэлттэй адил байна (1-р диаграмм).

1-р диаграмм. Гур, зүрийн харьцаа

Энэ нь бор гөрөөсний популяцийн нөхөн үржилтэд хөндлөнгийн нөлөө харьцангуй бага байгааг харуулж байна.

Зэрлэг гахай

Бид “Улаан хөндий” АБН-т 385,2 км² дээж талбайд ажиглалт бүртгэл хийсэн нь АБН-ийн нийт талбайн 86,8 % болж байгаа юм. Нийтдээ 98 талбайд ажиглалт хийсний 12 талбайд зэрлэг гахай тэмдэглэсэн нь нийт талбайн 28,6 % болж байна. Дээж талбайдаа 8 бодгаль үзэж тэмдэглэсэн.

“Улаан хөндий” АБН-ийн орчмын зэрлэг гахайны нөөц нь 50-60 орчим байна.

3.1.4. Сүргийн бүтэц сүрээглэл,

Хээрийн хайгуулын явцад нийтдээ 2 сүргийн 8 бодгаль тэмдэглэв. Сүргийн бүтцийг тодорхойлох боломжгүй байлаа.

Ажиглагдсан бор гөрөөс, зэрлэг гахайны бүртгэлийг хавсаргав (1-р хавсралт).

3.2. Агнуурын нөөц, ашиглах боломжит хэмжээ

3.2.1. Нөхөн үржил- Тодорхойлох боломжгүй.

3.2.2. Агнуурын нөөц

"Агаарын тусгай хамгаалалтын бүс" дэх "Амьтны аймгийн тухай" (2012) хуулинд тодорхойлсон байдаг.

Агнуурын нөөц нь амьтны зүйл бүрд ашиглалтын зорилгоосоо шалтгаалан өөр өөр аргачлалаар үнэлэгддэг. Тухайлбал махыг нь хэрэглэхээр туруутан амьтдыг, арьс, үсийг нь хэрэглэхээр мэрэгчид, махчдыг агнах бол хүйсийг харгалзах шаардлага гардаггүй. Иймд тухайн популяцийн нөхөн үржих боломжийг нь үндэслэн, хүйсний харьцааг харгалзаад бие гүйцсэн амьтдын тодорхой хувийг агнаж болно.

Агнуурын нөөцийн хувьд жил бүр бие гүйцсэн 5-8 бор гөрөөс агнуулах боломжтой гэж үзэж байна. Зэрлэг гахайн агнуурын нөөцийг намрын улиралд нэмэлт судалгаа хийсэн болон байгаль хамгаалагчдын сар бүрийн мониторинг судалгааг үндэслэн тогтоох шаардлагатай.

Харин агнуулахдаа “Орон нутгийнханд түшиглэсэн ан агнуурын менежментийн төлөвлөгөө”, “Бизнесийн төлөвлөгөө” боловсруулан хэрэгжүүлэх шаардлагатай.

3.3. Агнуурын бүс нутаг, популяцид нөлөөлж буй хүчин зүйлүүдийн үнэлгээ

3.3.1. Агнуурын бүс нутгийн үнэлгээ

“Улаан хөндий” ОНХГ-т ямар нэгэн айл байршдаггүй.

“Улаан хөндий” орчимд ургамалжилт, бэлчээрийн даац, хүрэлцээний судалгаа мэргэжлийн байгууллага, хүмүүсээр хийлгэх шаардлагатай.

Бор гөрөөс, зэрлэг гахайнд бэлчээрийн өрсөлдөгч зэрлэг амьтан, тухайлбал бусад зүйлийн ойн туруутан ховор. Гол дайсагнагч зүйл нь чоно боловч нөөц нь албан ёсоор үнэлэгдээгүй.

3.3.2. Агнуурын бүс нутагт нөлөөлж буй абиотик болон биотик хүчин зүйлүүд

А. Биотик хүчин зүйлүүдэд хүний нөлөө голлодог байна. “Улаан хөндий” орчмын нутагт анг багагүй хийдэг байна. Хэдийгээр нутгийн хүмүүс олон тоогоор агнадаггүй байж болох боловч тус бүс нутагт буугаар буудах, машин техник, нохойгоор үргээх зэргээр дайжуулах нөлөө үзүүлдэг байна.

Б. Абиотик хүчин зүйлийн нөлөө харьцангуй бага боловч цас их орох, ойн түймэр зэрэг-ээс хорогдоход нөлөөлдөг байна.

3.4. Агнуурын бүс нутгийг хариуцах бүтэц, үйл ажиллагааны тогтвортой байдлыг хангах

“Улаан хөндий” АБН-ийн гол зорилго нь ойн агнуурын амьтдын нөөцийг орон нутгийнхны оролцоотой хамгаалах, ашиглах явдал тул энэ нь “агнуурын бүс нутаг” юм. Агнуурын бүс нутагт үржлийн болон үр төлөө өсгөх үйл явагддаг тул бусад газруудад ч тодорхой хэмжээгээр хамгаалалтын арга хэмжээнд зардал гаргах хэрэгтэй.

Санхүүгийн тогтвортой эх үүсвэр нь агнуурын бүс нутагт хамгаалалтын менежментийг хэрэгжүүлэх гол нөхцөл болно. Иймд ангаас орох мөнгийг хяналттайгаар зөвхөн ОНХГ, агнуурын бүс нутгийн менежментийн зорилгод нь нийцүүлэн зарцуулах хэрэгтэй байдаг. Зуучлагч аж ахуйн нэгжүүдтэй гэрээндээ орлогын үүсвэрийн талаар тодорхой оруулж хуримтлал үүсгэх боломжтой. Орон нутгийн агнуурын бүс нутгийг хариуцаж буй бүтэц нь (нөхөрлөл, холбоо) анчидтай зуучлагчаар дамжуулалгүй өөрсдөө гэрээ байгуулан үйлчилгээгээ бүрэн хариуцан явуулах нь орлогын тогтвортой, өсөн нэмэгдэх үүсвэртэй болох гол арга байж болно. Үүний тулд агнах зөвшөөрлийг өөрсдийн мэдэлд авах, ангийн маркетингийг орчин үеийн шаардлагад нийцүүлэн хэрэгжүүлэх чадвартай боловсон хүчин бэлтгэх, харилцаа тогтоох болон бусад мэдлэг, туршлага хуримтлуулах шаардлагатай болох бөгөөд энэ нь ихээхэн цаг хугацаа шаардсан ажил байдаг.

Агнуурын бүс нутгийг “Амьтны тухай” хуулинд заасны дагуу хил хязгаарыг нь тогтоон сумын ИТХ-аас баталгаажуулах шаардлагатай бөгөөд агнуурын менежментийг нь “бэлчээрийн менежмент” болон газар ашиглалттай холбоотой бусад менежментүүдтэй нягт уялдаатай зохион байгуулах шаардлагатай байдаг.

Хамгийн сайн “агнуурын менежмент” нь хамгийн сайн “газрын менежмент” гэдэг зарчмыг баримтлах ёстой. Энэ нь санхүү, удирдлага зохион байгуулалтаас дутахгүй “тогтвортой ашиглалт”-ын гол нөхцөл болно.

Зохион байгуулалт, үйл ажиллагааны тогтвортой, хариуцлагатай байдал

Өнөөдрийн байдлаар “Улаан хөндий” агнуурын бүс нутгийг хариуцагчийн удирдлагын бүтэц нь тодорхойгүй байна. Хуучин бүтцээр ажиллах боломжгүй болсон атал шинэ бүтэц бий болоогүй байна. Ил тод байдлыг үйл ажиллагаандаа

нэвтрүүлэх шаардлагатай. Үйл ажиллагаагаа, ялангуяа орлого зарлагатай холбоотой мэдээллээ оролцогч талууддаа ил тод мэдээлж байх нь итгэлцлийг бий болгон, элдэв хардлага сэрдлэгээс ангид байх боломж олгодог.

Ашиглалт бүр хяналттай хэрэгжих шаардлага тавьж байх ёстой. Энэ нь хууль бус үйлдлээс сэргийлнэ. Орон нутгийнханд түшиглэсэн агнуурын менежмент хариуцлагатай хэрэгжих нь тогтвортой байдлын нэг нөхцөл болно.

3.5. Агнуурын бүс нутгийн хамгаалалтын менежмент

(“Улаан хөндий” агнуурын бүс нутгийн агнуурын менежментийг төлөвлөгөөг хавсаргав)

Дөрөв. Бусад

Агнуур зохион байгуулалтын зардал

Нарийвчилсан агнуур зохион байгуулалтыг ДБХС-ийн Монгол дахь хөтөлбөрийн захиалж, санхүүжүүлэв.

Хэлэлцүүлэг “Онон Тарс” ТББ-ын нөхөрлөлийн гишүүдтэй уулялт хийсэн.

Дүгнэлт

1. “Улаан хөндий” ОНХГ-т цөөн тоогоор 5-8 хүртэл тооны бор гөрөөсийг агнуулах боломжтой.
2. Зэрлэг гахайн агнуурын нөөцийг намрын улиралд нэмэлт судалгаа хийсэн болон байгаль хамгаалагчдын сар бүрийн мониторинг судалгааг үндэслэн тогтоох шаардлагатай.
3. Хамгаалалтын шинэ бүтцийг оролцогчдын санал, сайн дурын үндсэн дээр ойрын үед бий болгон баталгаажуулах шаардлагатай.

Зөвлөмж

“Улаан хөндий” агнуурын бүс нутгийн менежментийн төлөвлөгөөг боловсруулахдаа дараах чиглэлийг төлөөлөл болгон сонгох нь зүйтэй, үүнд:

1. Бор гөрөөс
2. Зэрлэг гахай
3. “Улаан хөндий” орчмын нутагт анг багагүй хийдэг байна. Хэдийгээр нутгийн хүмүүс олон тоогоор агнадаггүй байж болох боловч тус бүс нутагт

буугаар буудах, машин техник, нохойгоор үргээх зэргээр дайжуулах нөлөө үзүүлдэг байна.

Íом зүй

1. Àìãàëàíáààðàð Ñ.,2011. “Монгол дахь аайíóóð çîðëíí áàëëóóëàëëòíí хөгжил”, Монгол орны агнуурын амьтдын судалгаа, хамгаалал, ашиглалтын зарим асуудал, онол практикийн бага хурлын эмхтгэл, хууд. 109-114.
2. Àìãàëàíáààðàð Ñ. нар, 1991. “Хэнтий аймгийн агнуурын амьтдын нөөц, агнуурын эдэлбэр нутаг”, бичмэл тайлан
3. “Амьтны аймгийн тухай” хууль (2012)
4. “Агнуур зохион байгуулалтын мэргэжлийн байгууллагын ажиллах журам” Засгийн газрын тогтоолын хавсралт, 2011 он.
5. Äöëàíöýðýí Ñ., 1970. Ìííãíë ìðíú õ°òò°í àìüðàí òîãíððíëëíð áë÷-ëã. Óëñíí òýãëýë. ÓÁ.
6. Äöëàíöýðýí Ñ., Äýëýíðíëë áíãëëãë ççé, áíãëëãàðíí ìíãíë íýð òíú,î (ëàðëí-ìíãíë-áíãëë-ìðíñ). Óëñíí íýð òíú,îü êíëññíí íýãýý. Óëãàíáààðàð òíð. õ.72

“Улаан хөндий” АБН-ийн нарийвчилсан агнуур зохион

байгуулалтын тайлан бичсэн: Б.Отгонбаяр

Хавсралт

Хүснэгт 1 “Улаан хөндий” ОНХГ-т ажиглагдсан бор гөрөөс ба зэрлэг гахайн цэгүүд

№	Он, сар, өдөр	Латин нэр	Эр	Эм	1 настай	Төл	Нийт	Уртраг	Өргөрөг	Өндөр
1	5/28/13	CP	2				2	48.89360	110.03512	1242
2	5/28/13	CP		2			2	48.91372	110.00035	1485
3	5/29/13	CP	1				1	48.93188	109.93580	1618
4	5/29/13	CP					2	48.92255	109.86019	1602
5	5/29/13	CP	1				1	48.93232	109.82195	1284
6	5/29/13	CP	1				1	48.94074	109.73830	1291
7	5/30/13	CP	1				1	48.99971	109.75127	1302
8	5/30/13	CP	1				1	49.01817	109.76749	1267

9	5/30/13	CP		1		1	49.01817	109.76749	1267
10	5/30/13	CP		2		2	49.06784	109.78941	1327
11	5/31/13	CP		1		1	49.11769	109.79716	1333
12	5/31/13	CP	1			1	49.13637	109.80186	1333
13	6/1/13	CP	1			1	49.12984	109.83253	1453
14	6/1/13	CP	2			2	49.09324	109.86314	1235
15	6/1/13	CP		1		1	49.06212	109.88937	1201
16	6/1/13	CP		1		1	49.06423	109.89536	1200
17	6/1/13	CP	1			1	49.05947	109.89504	1196
18	6/1/13	CP	1			1	48.99660	109.96328	1178
19	6/1/13	CP	1			1	48.97888	109.97974	1173
20	6/1/13	CP	1			1	48.97929	109.98275	1162
21	5/29/13	CP	1			1	48.96179	110.00278	1187
22	5/29/13	CP	1	1		2	48.97912	109.84985	
23	5/29/13	CP		1		1	48.97421	109.78709	1413
24	5/30/13	CP		2		2	49.02084	109.79263	1412
25	5/31/13	CP		3		3	48.97028	109.73476	1320
26	6/1/13	CP	1			1	49.02176	109.83379	1494
27	6/1/13	CP		2		2	49.02324	109.85077	1531
28	6/1/13	CP		1		1	49.01969	109.86610	1413
29	6/1/13	CP		2		2	49.01969	109.86610	1413
30	6/1/13	CP	1			1	48.98576	109.95907	1233
31	6/1/13	SS				5	48.94535	109.78358	1393
32	5/29/13	SS				0	48.93749	109.72726	1281
33	5/31/13	SS				3	49.14943	109.75078	1477
34	5/30/13	SS				0	48.98227	109.73474	1371
35	5/30/13	SS				0	48.99042	109.73973	1406
36	5/30/13	SS				0	48.99044	109.73988	1428
37	6/1/13	SS				0	49.09720	109.81837	1557
38	6/1/13	SS				0	49.06224	109.82988	1462
39	6/1/13	SS				0	49.05338	109.82839	1459
40	6/1/13	SS				0	49.02164	109.84145	1499
41	6/1/13	SS				0	48.99773	109.92773	1345
42	6/1/13	SS				0	48.99427	109.93421	1322